

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ละครดึกดำบรรพ์ เกิดขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยสืบเนื่องมาจากการเล่นคอนเสิร์ต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุญชร) อธิบดีกรมมหรสพในสมัยนั้น อีกทั้งเป็นผู้สนใจในการละครและมีคณะละคร ผู้หญิงของท่านเอง ให้จัดการเล่นคอนเสิร์ตสำหรับแขกเมืองขึ้น เพราะในสมัยนั้นมีพระราช อาคันตุกะชาวต่างประเทศมาเฝ้าอยู่เสมอ เจ้าพระยาเทเวศฯ ได้เคยทราบถึงพระปรีชา สามารถของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และเคยฟังการขับร้องที่ทรงจัดให้ พวกทหารเล่นผสมวง จึงทูลเชิญขอให้ทรงช่วยอำนวยความสะดวกการเล่นผสมวงที่เรียกว่าคอนเสิร์ต (Concert) ให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ด้วย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงรับอนุเคราะห์ โดยทรงช่วยเลือกบท เพลง ดนตรี และอำนวยความสะดวกให้ ส่วนเจ้าพระยา เทเวศฯ เป็นผู้เลือกคนขับร้องและดนตรี ดังนั้น การขับร้องที่เรียกว่า "คอนเสิร์ต" ซึ่งเรียก ตามภาษาอังกฤษ จึงได้มีกำเนิดขึ้นก่อนในปี พ.ศ. 2431 นับเป็นครั้งแรกที่ทั้งสองท่านได้ร่วมกัน ทำงานนี้ อันเป็นโอกาสให้ได้ขยายการเล่นให้พิสดารออกไป จนถึงการปรับปรุงกระบวนการ แสดงละครในโอกาสต่อไป

คอนเสิร์ตที่แสดงนั้น มีคนร้องเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิงนั่งบนเวทีในห้องรับแขก มีการขับร้องประสานเสียง เข้ากับเปียโนบรรเลงเพลงต่าง ๆ ที่ไพเราะ แสดงภายหลัง อาหารค่ำ เป็นที่พอใจแก่ผู้ชมทั้งไทยและต่างประเทศ จึงนิยมใช้แสดงในงานใหญ่ ๆ หลายงาน ครั้นต่อมาสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงแก้ไขบทคอนเสิร์ต ให้ มีท่วงเป็นเรื่องเดียวติดต่อกันแต่ต้นจนจบ โดยคัดเอาบทละครเรื่องรามเกียรติ์และเรื่อง

อิเหนามาทำเป็นร้องลำนำต่าง ๆ ให้เข้ากับเรื่องนั้น ๆ จึงเรียกว่า "คอนเสิร์ตเรื่อง" เนื่องจากมีบทร้องไม่มีการแสดง แต่ผู้ฟังสามารถเข้าใจเรื่องละครเหล่านั้นได้ บางคนจึงเรียกว่า "ละครมีด" และ "เพลงตับ" ใช้เวลาแสดงประมาณ 1 ชั่วโมงแทนการแสดงคอนเสิร์ต ต่อมาในปี พ.ศ. 2437 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงพระนิพนธ์เพลงตับสั้น ๆ สำหรับบรรเลงประกอบภาพนิ่ง ถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ อีกชุดหนึ่งตามแบบฝรั่งเรียกว่าตาโบลิวังต์ (Tableaux Vivants) เพื่อจะทรงจัดให้พระอนุชาและพระราชวงศ์ที่ยังเยาว์เล่น เช่น เรื่องพระเป็นเจ้า ราชธานีราช นิตราชาคริต เป็นต้น สำหรับคอนเสิร์ตเรื่องมีผู้นิยมชมชอบมาก เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ จึงคิดปรับปรุงการแสดงให้แปลกออกไป โดยจัดให้มีตัวละครออกมารำเข้ากับเพลงคอนเสิร์ตนั้น เช่น เรื่องนารายณ์ปราบหนทุก ถวายหน้าพระที่นั่ง การแสดงครั้งนี้ เป็นที่พอพระราชหฤทัยและเป็นที่พอใจของผู้ที่มาร่วมงานมาก จึงนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของละครดึกดำบรรพ์¹

ในปี พ.ศ. 2434 เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ เดินทางไปยุโรป และมีโอกาสได้ดูอุปรากรด้วยความชื่นชม เมื่อกลับมาจึงทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ร่วมกันปรับปรุงละครคอนเสิร์ต ให้เป็นอย่างอุปรากรแบบไทย ๆ โดยเจ้าพระยาเทเวศร์ฯ จะเป็นผู้สร้างโรง ทำเครื่องและให้ละครผู้หญิง* ของท่านแสดง และทูลขอให้ทรงคิดบทจัดกระบวนลำนำที่ละครจะขับร้อง สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงพระดำริจะแก้ไขการละครไทยอยู่แล้ว ด้วยเคยทอดพระเนตรการแสดงบางตอน ซึ่งบทร้องต้องบอกรื้อและกิริยา ทำให้ตัวละครต้องรอดด้วยความเก้อเจิน เช่น "แสดงเรื่องอุณรุทธิ์ ตอนที่

¹ เก็บความจาก "ตำนานละครดึกดำบรรพ์" พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, และ "สังคีตวาทีตวิวิธีวิจารณ์" พระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าดวงจิตตร จิตรพงศ์, ชุมนุมบทละครคอนและคอนเสิต. โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระนคร : ศิวพร 2506), หน้า 1-2 และ (24)-(25).

* ละครผู้หญิง แต่เดิมใช้ผู้หญิงแสดงละครใน เป็นละครหลวงสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ ได้รับมรดกมาอีกทอดหนึ่ง.

ทศมุขเปิดประตูเข้าไปเห็นนางอุษานอนอยู่กับอนุรุทธิ์ ก็โกรธและตีอนุรุทธิ์ตกจากเตียง อนุรุทธิ์ต้องนอนรอบห้องอยู่นานกว่าจะถึงบทได้ลุกขึ้นมารบกัน จึงต้องแก้ไขไม่ต้องร้อง"² ครั้นเมื่อเจ้าพระยาเทเวศรฯ ทูลเล่าเรื่องการแสดงโอเปร่าและปรารภให้ปรับปรุงละครไทย พระองค์จึงทรงรับจัดการให้ โดยทรงนำบทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 มาแก้ไขปรับปรุงให้เข้ากับการแสดงชนิดใหม่นี้ เช่น เรื่องสังข์ทอง คาวิ อีเหนา สังข์ศิลป์ชัย รามเกียรติ์ เป็นต้น และเนื่องจากการแสดงละครชนิดใหม่นี้ ได้แสดงบนโรงละครที่มีชื่อว่า "โรงละครดึกดำบรรพ์" เจ้าพระยาเทเวศรฯ ไม่ต้องการให้คนทั่วไปเรียกชื่อละครคณะของท่านตามชื่อท่านผู้เป็นเจ้าของคณะ อย่างที่นิยมกันในสมัยนั้น จึงตั้งชื่อโรงให้คนเรียกตามนั้น แทน* คนทั้งหลายจึงเรียกละครชนิดนี้ว่า "ละครดึกดำบรรพ์" โรงละครนี้ได้สร้างขึ้นใหม่ อยู่ในบริเวณบ้านของท่านริมถนนอัษฎางค์ ใกล้กับถนนบ้านหม้อ และท่านใช้ชื่อดึกดำบรรพ์ เป็นชื่อเรียกคณะละครของท่าน ครั้นต่อมาวงปีพาทย์ที่ได้ปรับปรุงให้เหมาะสมกับการแสดงชนิดนี้จึงได้ชื่อว่า "ปีพาทย์ดึกดำบรรพ์" ละครดึกดำบรรพ์เริ่มแสดงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2452 เป็นเวลา 10 ปี เจ้าพระยาเทเวศรฯ เกิดเจ็บป่วยจึงลาออกจากราชการ และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงมีภารกิจในราชการ ไม่มีเวลาช่วยเหลือได้ดังเดิม ก็กิจการก็เสื่อมลงและเลิกการแสดงไปในที่สุด

ละครดึกดำบรรพ์ยังเป็นที่นิยมและชื่นชอบของผู้ที่รักการละครอยู่ ดังนั้นจึงมีผู้ยึดถือแบบอย่าง และสร้างสรรค์ละครดึกดำบรรพ์ตามแนวของท่านต่อมาอีกหลายเรื่อง คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์บทละครดึกดำบรรพ์ 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องสกนตลา ท้าวแสนปม และพระเกียรติรติ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

²มนตรี ตราโมท, "ประวัติการละครไทย" เอกสารประกอบการสอน อสร. มีนาคม 2515, หน้า 12. (อัสสาเนา)

* เหตุเพราะเจ้าพระยาเทเวศรฯ เป็นข้าราชการผู้ใหญ่เกรงจะเสื่อมเสียชื่อเสียง การแสดงมีเล่นเก็บเงินด้วย และละครดึกดำบรรพ์ได้ร่วมกันทำหลายคน จึงไม่ต้องการให้คนเรียกว่าละครของเจ้าพระยาเทเวศรฯ ดังนั้นจึงตั้งชื่อว่าโรงละครดึกดำบรรพ์ เพื่อให้เป็นชื่อเรียกแบบสากลทั่ว ๆ ไป

เจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ ทรงพระนิพนธ์ละครดึกดำบรรพ์ 3 เรื่อง ได้แก่ พระยศเกตุ สองกรรวรวิก และจันทกนิรี ภายหลังจากอาจารย์สมภพ จันทระประภา ก็ประพันธ์ละครดึกดำบรรพ์ขึ้น แสดงเช่นเดียวกัน แต่ปรับปรุงรูปแบบการแสดงบางอย่างให้เหมาะสมกับยุคสมัย ได้แก่ เรื่องนางเสื่อง ศรีธรรมมาโศกราช ชีสินี พ่อขุนผาเมืองผู้เสียสละ และตามพรลิงค์ เป็นต้น

สำหรับสมเด็จพระเจ้าจุฑาธุชฯ ชาติภักดิ์นั้น พระองค์ทรงสนพระทัยในการแสดงละครเป็นพิเศษ จึงทรงเลือกเรื่องที่จะนิพนธ์ขึ้นเป็นบทละครและให้คณะละครของพระองค์ท่านแสดง ดังที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงอธิบายไว้ว่า

"บทละครที่หญิงบุญจิราทรนำมาให้ข้าพเจ้ามี 3 เรื่อง ข้าพเจ้าสอบถาม ได้ความว่า เมื่อน้องชายจุฑาธุชได้ชุดสระขึ้นที่ในวังเพชรบูรณ์ เธอเห็นว่า เป็นที่น่าเพลิดเพลิน จึงอยากเชิญข้าพเจ้าไปลงเรือเล่นในนั้น และเมื่อกำลัง จะดื่มละครให้ดู ด้วยความตั้งใจเช่นนี้ เธอจึงได้ลงมือแต่งเรื่อง "พระยศเกตุ" เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2462 แล้วเสร็จในเดือนมีนาคมศกนั้นเอง ในยุค เดียวกันนั้นเอง เธอได้แต่งเรื่อง "สองกรรวรวิก" ขึ้นสำหรับเป็นเรื่องเบิกโรง แต่ภายหลังเธอได้แต่งเรื่อง "จันทกนิรี" ขึ้น และกำหนดว่าจะใช้เป็นเรื่อง เบิกโรงแทนเรื่อง "สองกรรวรวิก" เรื่อง "จันทกนิรี" นั้น ทราบว่าน้องชาย จุฑาธุชโปรดมาก โดยเห็นว่าจะเล่นละคร ใต้ดงงามดีประการ 1, และว่า เป็นเรื่องยอดเยี่ยมที่คู่กับประการ 1 เรื่องหลังนี้ได้เคยเล่นลองดูแล้ว ในโรงละครที่วังสวนกุหลาบ"³ ต่อมาละครดึกดำบรรพ์เรื่องจันทกนิรีเป็นที่ นิยมแสดงมากกว่าเรื่องอื่น

ในสมัยก่อนนั้นการแสดงละครดึกดำบรรพ์เป็นที่นิยมดูแพร่หลาย และถือว่าเป็น

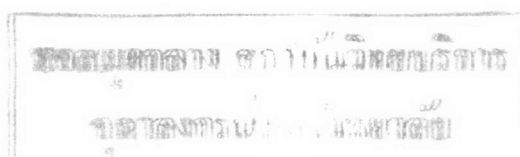
³พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บทละครดึกดำบรรพ์. ของสมเด็จพระเจ้าอนังยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชฯ ชาติภักดิ์ กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย (พระนคร : ม.ป.ท., 2466), คำนำ.

ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านนาฏศิลป์ เป็นงานวิจิตรศิลป์ที่ประณีตทั้งในด้านการรำ การขับร้อง การบรรเลงดนตรี การแต่งกาย และการจัดฉากตามท้องเรื่อง ฯลฯ จะเป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก ถ้าการแสดงชนิดนี้ขาดหายไป ด้วยค่านิยมของคนในปัจจุบันนี้เปลี่ยนแปลงไปจึงเป็นเหตุให้การแสดงละครดึกดำบรรพ์ หาดูได้ยาก ถึงแม้จะมีการแสดงบ้าง บางครั้งก็ไม่เหมือนรูปแบบเดิม ทั้งนี้เพราะละครดึกดำบรรพ์ต้องใช้เวลาฝึกซ้อมมาก ขาดผู้อุปถัมภ์ที่จะรื้อฟื้นการแสดงชนิดนี้อย่างจริงจัง บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ จะมีเพียงส่วนน้อย และมีอาวุโสมากแทบทั้งสิ้น ผู้แสดงที่จะสืบทอดการแสดงชนิดนี้ก็หาได้ยาก เพราะผู้แสดงนอกจากจะต้องเป็นผู้ที่มีรูปร่างหน้าตาดีแล้ว ยังต้องมีความสามารถในการขับร้องและการรำเป็นอย่างดีอีกด้วย

จากสาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าว จึงเป็นเรื่องที่น่าใคร่ครวญว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้การแสดงละครดึกดำบรรพ์ไม่เสื่อมสูญ และคงอยู่เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมไว้ให้อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกทั้ง 3 เรื่อง ล้วนแต่เป็นเรื่องที่น่าสนใจ แต่ยังไม่มีความรู้ใคร่ครวญกันคว่าอย่างจริงจัง คงมีแต่การวิเคราะห์บทละครดึกดำบรรพ์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ โดยสุจิตรา จรจิตรและวิเคราะห์บทละครดึกดำบรรพ์ของสมภพ จันทระประภา โดยจักรกฤษณ์ ดวงพิตราด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยถือว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะได้ค้นคว้าไว้เป็นหลักฐาน เพราะเกรงว่าหากเข้าไปจะหาข้อมูลได้ยากยิ่ง เพราะละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายในปัจจุบัน และมีแนวโน้มว่าจะสูญหายไป เนื่องจากมีผู้สืบทอดน้อยมาก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพระประวัติและผลงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
2. เพื่อวิเคราะห์ละครดึกดำบรรพ์ บทพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
3. ศึกษาวิวัฒนาการการแสดงเรื่องจันทกนิษฐ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกในยุคต่าง ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. วิจัยเฉพาะละครดึกดำบรรพ์ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ทั้ง 3 เรื่องคือ 1)พระยศเกตุ 2)สองกรรวิก 3)จันทกินรี จะวิจัยตั้งแต่เริ่มมีละครดึกดำบรรพ์ของท่าน ตลอดจนการแสดงบทละครดังกล่าวในยุคนั้นมาจนถึง พ.ศ. 2538

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ละครดึกดำบรรพ์ หมายถึง ละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ซึ่งทรงพระนิพนธ์บทละครโดยยึดถือรูปแบบและการแสดงตามแบบบทละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และเจ้าพระยาเทเวศร์ฯ ซึ่งร่วมกันจัดละครชนิดนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก ลักษณะของละครดึกดำบรรพ์เป็นละครที่พิถีพิถันประณีตมาก ทั้งผู้แสดง/เพลงร้องและเพลงดนตรี บทละครจะตัดคำที่กล่าวถึงตัวแสดงในเรื่องและคำบรรยายกิริยาอาการของตัวแสดง ตลอดจนฉากและสถานที่ เพราะถือว่าผู้ชมมองเห็นอยู่แล้ว เช่น ตัดคำว่า เมื่อนั้น บัดนั้น มาจะกล่าวทไป เป็นต้น ตัวผู้แสดงต้องคัดเลือกมาก คือต้องรำดี และมีกระแสนเสียงดี เพราะจะต้องขับร้องเพลงและเจรจาเอง และมีฉากเปลี่ยนตามท้องเรื่องที่แสดง

ปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ เป็นวงปี่พาทย์ที่จัดขึ้นแสดงเฉพาะละครดึกดำบรรพ์เท่านั้น มีการปรับปรุงเครื่องดนตรีเสียใหม่เพื่อให้เหมาะสม โดยตัดเครื่องดนตรีที่มีเสียงเล็กแหลมออก และเพิ่มฆ้องหุ่ยเจ็ดลูกเจ็ดเสียงเข้าไว้ ระนาดก็ให้ใช้ไม้วมติ เพื่อไม่ให้เสียงดังเกินไป ที่เรียกว่าวงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ เพราะเรียกตามชนิดของละคร

เบ็กรอง คือ การแสดงก่อนดำเนินเรื่อง การเริ่มออกแสดงเป็นครั้งแรก หมายถึงการแสดงเริ่มต้นขึ้น ๆ ก่อนการแสดงโขนหรือละคร สดแล้วแต่ว่าจะแสดงเรื่องอะไร และเป็นละครชนิดใด การแสดงเบ็กรองอาจเป็นการละเล่น เช่น หัวล้านชนกัน บ้องตันแทงเสือ และจับลิงหัวค้ำ เป็นต้น หรือเป็นระบำรำฟ้อน เรียกว่าระบำเบ็กรอง เช่น

ประเลง รำดอกไม้เงินทอง ระบายสีปัทม เป็นต้น แต่การแสดงเบิกโรงของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกเป็นละครเรื่องสั้น ๆ คือเรื่อง สองกรรวิก และเรื่องจันทกนิรี ซึ่งแสดงเป็นละครเบิกโรงรูปแบบเดิม ละครเบิกโรงแต่ละเรื่องมีความยาวประมาณหนึ่งชั่วโมงเศษ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การวิจัยเอกสาร ได้แก่การศึกษาค้นคว้าจากตำรา จดหมายเหตุ และเอกสารต่าง ๆ ที่มีปรากฏในห้องสมุดแห่งชาติ หรือห้องสมุดในสถาบันการศึกษา ซึ่งมีการวิจัยสอดคล้องหรือเกี่ยวข้องในเรื่องของศาสตร์ทางนาฏศิลป์
2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยสืบแสวงหาข้อมูลจากผู้รู้และผู้ทรงคุณวุฒิที่เคยแสดงหรือเกี่ยวข้องกับการแสดงละครชนิดนี้ ทั้งวงสวนกุหลาบ และวังเพ็ชรบูรณ์ ตลอดจนการแสดงในภายหลัง จะดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีสัมภาษณ์ สังเกต ชมการแสดง

การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้มีโอกาสสัมภาษณ์ตัวละครที่เคยอยู่ในวังเพ็ชรบูรณ์ และบุคคลที่ใกล้ชิดเกี่ยวข้องตลอดจนผู้ที่เคยแสดงละครของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกในชั้นหลังต่อมาดังนี้

1. นางเฉลย ศุขะวณิช อายุ 91 ปี ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทยและศิลป์ในแห่งชาติเป็นตัวละครในวงสวนกุหลาบและวังเพ็ชรบูรณ์
2. นางลออ ศุกระวรรณ (ศิริสัมพันธ์) อายุ 88 ปี เป็นหม่อมในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
3. หม่อมเจ้าเวียนขวา จักรพันธ์ อายุ 94 ปี อยู่ในความอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกในวังเพ็ชรบูรณ์
4. พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา อายุ 74 ปี เป็นพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
5. ม.ร.ว.สมโภชน์ ชุมพล อายุ 52 ปี เป็นหลานของหม่อมเจ้าหญิงบุญจิราธรชุมพล

6. นางอุ้นเรือน ไกรฤกษ์ อายุ 90 ปี เป็นตัวละครในวังสวนกุหลาบและวังเพชรบูรณ์
7. นางท้วม ประสิทธิ์กุล เป็นนักร้องในวังเพชรบูรณ์ ภายหลังเป็นอาจารย์สอนที่วิทยาลัยนาฏศิลป์
8. นางระวี จาตุรจินดา (ไถยานนท์) เป็นหม่อมในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
9. หม่อมเจ้าดวงจิตร์ จิตรพงศ์ อายุ 87 ปี เป็นพระธิดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องในยุคหลัง

1. น.ส.กรรณิการ์ วิโรทัย ภัชราชการที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ เป็นผู้หนึ่ง ที่ร่วมจัดแสดงละครเรื่องจันทกนิรี ปี พ.ศ.2508 หน้าที่กำกับเวที
2. พันโทเกษียร นพรัตน์ ภัชราชการที่กรมสวัสดิการทหารบก ซึ่งเคยเป็นวังสวนกุหลาบ ได้เขียนแผนที่ของบริเวณวัง
3. นางจรรยาศรี วีระวานิช อดีตหัวหน้าภาคนาฏศิลป์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ได้ให้ข้อมูลการแสดงละครของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ทั้ง 3 เรื่อง ระหว่างปี พ.ศ. 2496-2503
4. นางจำศีล จันทรฉาย เป็นอาจารย์อยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ แสดงเป็นตัวนางเอกในเรื่องจันทกนิรี ปี พ.ศ.2508 และ 2527
5. นายแพทย์ชม เพทยสุวรรณ เป็นสามีของ ม.ล.บุญเหลือ เพทยสุวรรณ ให้เอกสารและข้อมูลการแสดงเรื่องจันทกนิรีที่โรงแรมสยามคอนติเนนตัล
6. นายจุลชาติ อรัณยะนาค เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ แสดงเรื่องจันทกนิรี เป็นตัวท้าวพรหมทัต
7. นางนพรัตน์ หวังในธรรม เป็นอาจารย์อยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ แสดงเรื่องจันทกนิรีและพระยศเกตุ ต่อมาช่วยฝึกซ้อมการแสดง
8. คุณหญิงเบญจมา แสงมะลิ อดีตหัวหน้าหน่วยอนุบาลศึกษาและการสอนพิเศษ เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ และเป็นข้าหลวงในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
9. นายประเมษฐ์ บุญชะชัย เป็นอาจารย์อยู่ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ

แสดงละครเรื่อง สองกรรวัณ เป็นตัวกรรวัณ

10. รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ พูนพิศ อมาตยกุล เป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยมหิดล แนะนำแหล่งข้อมูลและตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครดึกดำบรรพ์

11. นายภัทรหะ คาน เป็นผู้ช่วยบรรณาธิการสำนักพิมพ์ริเวอร์ บุ๊คส์ ซึ่งอยู่ในวังจักรพงษ์ และเป็นผู้เขียนพระประวัติของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกในหนังสือ 100 ปี สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุช

12. นายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย และศิลปินแห่งชาติ ให้ข้อมูลเรื่องเพลงในละครดึกดำบรรพ์

13. นางรติวรรณ กัลยาณมิตร เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ แสดงเรื่องจันทกนิรี และช่วยฝึกซ้อมการแสดง

14. น.ส. วราภรณ์ วุฒิชัย แสดงเป็นตัวนางเอกในเรื่องจันทกนิรี ปี พ.ศ. 2536

15. จำสับเอกวิษณุ สุทธิบุญ รับราชการที่กรมสวัสดิการทหารบก แนะนำแหล่งข้อมูลตัวบุคคลที่ทำงานในวังสวนกุหลาบ

16. นายวีรพงษ์ จำเมือง นักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ แสดงในเรื่องจันทกนิรี ปี พ.ศ. 2536

17. น.ส. เวณิกา บุนนาค เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ แสดงละครทั้ง 3 เรื่องคือ พระยศเกตุ สองกรรวัณ และจันทกนิรี

18. นางศิริกุล วรบุตร เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ได้ร่วมแสดงละครเรื่องจันทกนิรี

19. นายศิลป์ ตราโมท ข้าราชการระดับ 8 กองการสังคีต กรมศิลปากร ให้ข้อมูลด้านดนตรีดึกดำบรรพ์

20. นายสมาน น้อยนิตย์ เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ เป็นท่านหนึ่ง ที่ร่วมบรรเลงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ประกอบการแสดงเรื่องจันทกนิรีปี พ.ศ. 2536

21. รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายศิลปวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แนะนำแหล่งข้อมูล และบุคคลตลอดจนวิธีการค้นคว้าสัมภาษณ์ อีกทั้งให้ข้อมูลสำคัญในเนื้อหาละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก

22. นายสำเร็จ พันธุ์สนธิ ผู้อำนวยการวิทยาเขตเพาะช่าง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระประวัติของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ที่พระองค์เป็นผู้บัญชาการโรงเรียนเพาะช่าง

23. น.ส.เสาวลักษณ์ ยมะคุปต์ ข้าราชการกองการสังคีต กรมศิลปากร เป็นผู้แสดงเรื่องจันทกนิรี

24. น.ส.อารมณ โสฬส อดีตผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง ให้ข้อมูลการสร้างฉาก เครื่องแต่งกายของละครเรื่องจันทกนิรี ที่แสดง ณ สนามโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ปี พ.ศ.2508

25. นายอุดม อังสุธร เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ เป็นผู้แสดงและฝึกซ้อมละครเรื่องจันทกนิรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบละครดึกดำบรรพ์ที่หายไป
2. ผลของการวิจัยจะช่วยให้ตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะการแสดงละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก อันควรแก่การผดุงรักษา
3. เพื่อเป็นข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาานาฏศิลป์ไทย อันเป็นแนวทางในการศึกษานาฏกรรมการแสดงโบราณของไทยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ในตอนท้ายของบทที่หนึ่ง ซึ่งเป็นบทนำผู้วิจัยใคร่ขอกล่าวถึงภูมิหลังของละครดึกดำบรรพ์ในยุคแรกพอสังเขป เพื่อนำเข้าสู่รายละเอียดในเรื่องละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกต่อไป

ลักษณะของละครดึกดำบรรพ์ยุคแรก

ดังได้กล่าวไว้ข้างแล้วว่าละครดึกดำบรรพ์ มีพัฒนาการมาจากการเล่นคอนเสิร์ต การแสดงคอนเสิร์ตเรื่อง การแสดงภาพนิ่ง การแสดงประกอบคอนเสิร์ต แล้วจึงมาเป็นการแสดงละครดึกดำบรรพ์ จากหนังสือชุมนุมบทละครและบทคอนเสิร์ต พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้กล่าวว่า

วิธีเล่นละครตลกคำบรรยายที่ทรงคิดจัดขึ้นใหม่นั้น ผิดกว่าละครอย่างเก่า ซึ่งบรรยายภาพทั้งปวงไว้ในบทร้อง และใช้ศิลปะการพรรณารประกอบช่วยให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการ ละครตลกคำบรรยาย จัดเล่นบนเวที มีฉากและเครื่องกลไฟประกอบ จึงทรงเห็นว่ารูปที่ฉากทำให้ผู้ดูทราบได้ด้วยสายตาว่าสถานที่นั้น ๆ เป็นป่า เป็นห้อง เป็นวัง หรือเป็นวิหารอย่างไร จึงไม่จำเป็นต้องระบุไว้ในบท... ส่วนบทที่กล่าวถึงชื่อ "เมื่อนั้น พระนั้น นางนี้" ก็ไม่จำเป็นต้องด้วยการที่เห็นตัวละครนั้น ๆ เราใช้บททำให้เข้าใจได้ว่าใครพูด⁴

ด้วยเหตุนี้บทละครตลกคำบรรยายจึงมีเฉพาะแต่บทที่เป็นคำพูด และเพื่อให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างบทละครในเรื่องอิเหนาของเดิมซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่สอง เมื่อเปรียบกับบทที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงดัดแปลงเป็นบทละครตลกคำบรรยายดังนี้

ตัวอย่าง ตอนบุษบาเสียดีเยน เมื่อไปไหว้พระปฎิมา

บทละครใน

เมื่อนั้น	องค์มะเดหวีศรีสมร
ก้มเกล้าอุษณิสิกร	แล้วสอนบุษบาให้ทูลไป
ว่าอิเหนามาตามด้วยความรัก	ข้อนี้ไม่ประจักษ์ยังสงสัย
ซึ่งมาจากหมันหย้าเวียงชัย	เพราะดาหามีภัยจึงไคลคลา
หวังจะช่วยรณรงค์สงคราม	มิใช่มาด้วยความเสนาหา
นี้แวะมาไหว้พระปฎิมา	แล้วจะไปหมันยาธานี
	๑ 6 คำ ๑
เมื่อนั้น	ระเด่นมนตรีเรื่องศรี
จึงสนองพจนานาพาที	มั่นเทวีมิเชื่อวาจา

⁴ หม่อมเจ้าดวงจิตร จิตรพงศ์, "สังคีตวาทีตวิวิจารณ์" ชุมนุมบทละครและบทคอนเสิต พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระนคร: ศิวพร, 2506), หน้า (26).

แต่ <u>น</u> อย่า <u>มา</u> มา <u>ชา</u> เรา	ยัง <u>เขา</u> วิ <u>ลี</u> ส <u>มา</u> ห <u>รา</u>
ว่า <u>พล</u> าง <u>กร</u> ะ <u>ชิ</u> บ <u>ส</u> ั่ง <u>ประ</u> ส <u>ัน</u> ต <u>า</u>	ก <u>ับ</u> อ <u>ง</u> ค <u>้อ</u> น <u>ุ</u> ช <u>า</u> ภ <u>ู</u> ช <u>ร</u>
ที่ <u>น</u> ี <u>น</u> ี <u>จะ</u> อ <u>อก</u> ไป <u>ใ</u> ม <u>เ</u>	เจ <u>้า</u> เร <u>ง</u> ไ <u>่</u> ค <u>้าง</u> ด <u>าว</u> อ <u>ย</u> ่า <u>ห</u> ย <u>ุด</u> ห <u>ย</u> อ <u>น</u>
ก <u>ว</u> ่า <u>น</u> ี <u>จะ</u> ก <u>ับ</u> บ <u>ท</u> จ <u>ร</u>	ว <u>่า</u> ล <u>้า</u> ก <u>็</u> ต <u>้อ</u> น <u>ค</u> ้า <u>ว</u> ค <u>ว</u> ไ <u>บ</u>

๑ 6 คำ ๑ คุณพาทย์

ไ <u>พ</u> ด <u>ับ</u> ม <u>ี</u> ต <u>ม</u> น <u>อน</u> ธ <u>การ</u>	ใ <u>น</u> วิ <u>ห</u> าร <u>ห</u> า <u>เ</u> เห็น <u>ก</u> ัน <u>ไม่</u>
พ <u>ระ</u> จ <u>ึง</u> ค <u>้อ</u> ย <u>ย</u> อ <u>ง</u> ค <u>ลา</u> ไ <u>ค</u> ล	อ <u>อก</u> ไป <u>ย</u> ัง <u>อ</u> ง <u>ค</u> ์ <u>พ</u> ระ <u>บุ</u> ต <u>รี</u>

๑ 2 คำ ๑

โ <u>บ</u> อ <u>อ</u> ม <u>น</u> ง <u>ล</u> ัก <u>ษ</u> ณ <u>์</u> ใ <u>ส</u> ่ <u>ต</u> ัก <u>ไ</u> ว	ล <u>ู</u> บ <u>ไ</u> ้ <u>ป</u> ทุ <u>ม</u> ท <u>อง</u> พ <u>่</u> ง <u>ศ</u> ร <u>ี</u>
น <u>า</u> ส <u>า</u> ส <u>ู</u> บ <u>ร</u> ส <u>ุ</u> ส <u>มา</u> ลี	ห <u>อม</u> ก <u>ล</u> ึ <u>น</u> เท <u>ว</u> ี <u>พ</u> ัง <u>ข</u> จ <u>ร</u>

๑ 2 คำ ๑

เม <u>ื่อ</u> น <u>ั้น</u>	ระ <u>เด</u> น <u>บ</u> ุ <u>ษ</u> บ <u>า</u> ด <u>ว</u> ง <u>สม</u> ร
ส <u>ุ</u> ค <u>ิ</u> ค <u>ิ</u> ที่ <u>จะ</u> ป <u>ล</u> ้า <u>ป</u> ล <u>ิ</u> ด <u>ก</u> ร	บ <u>ัง</u> อ <u>ร</u> ร <u>อ</u> ง <u>อ</u> ิง <u>ค</u> ะ <u>น</u> ิง <u>ไป</u>
พ <u>ระ</u> ช <u>น</u> นี้ <u>จ</u> ึง <u>ช</u> ่วย <u>ล</u> ูก <u>ด</u> ้วย <u>รา</u>	ช <u>ะ</u> ร <u>อย</u> พ <u>ระ</u> พ <u>ี</u> ย <u>า</u> เ <u>้า</u> ม <u>า</u> ใ <u>้</u>
จ <u>้ม</u> เ <u>ง</u> ล <u>ูก</u> นี้ <u>เ</u> ็น <u>พ</u> ัน <u>ไป</u>	จะ <u>ห</u> ย <u>ิก</u> ช <u>ว</u> น <u>เท</u> ้า <u>ไร</u> น <u>ำ</u> พ <u>า</u>

๑ 4 คำ ๑ โอด

เม <u>ื่อ</u> น <u>ั้น</u>	ม <u>ะ</u> เด <u>ห</u> ว <u>ี</u> ต <u>ก</u> ใ <u>จ</u> เ <u>็น</u> ห <u>ัก</u> ห <u>น</u> า
ใ <u>ช</u> ่ <u>น</u> าง <u>ป</u> ระ <u>เส</u> ห <u>ร</u> ัน <u>ก</u> ั <u>ล</u> ย <u>า</u>	จ <u>ง</u> ไป <u>จ</u> ุด <u>เท</u> ีย <u>น</u> มา <u>บ</u> ั <u>ค</u> นี้

๑ 2 คำ ๑

บ <u>ั</u> ค <u>นี้</u>	ป <u>ระ</u> เส <u>ห</u> ร <u>ัน</u> พ <u>ี่</u> เ <u>ล</u> ย <u>ง</u> โ <u>ม</u> ศ <u>รี</u>
จ <u>ึง</u> ว <u>ิง</u> ไป <u>พ</u> ล <u>ัน</u> ท <u>ัน</u> ที่	ล <u>้า</u> ว <u>จ</u> ุด <u>อ</u> ็ค <u>ค</u> ี <u>มา</u> น <u>ับ</u> ว <u>ៃ</u> ^s

^sพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อิเหนา, พิมพ์ครั้งที่ 6 (ศิลปาบรรณาการ
พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2508), หน้า 421-423.

บทละครตีกตาบรรพ์

เจรจา

มะเดหวี - แม่บุษบา ทูลต่อไปอีกทีหรือลูก ว่าอิเหนาผูกพันมาติดตามด้วยความเสน่หานั่นน่า
สงสัย ซึ่งมาจากหมั้นหย่า ก็เพราะตาทหารมีภัย แต่พอไหว้พระเสร็จสรรพ แล้วจะ
กลับไป จะว่ามาเพราะรักยังงั้น

ร้องลำแขกปัตตานีเข้าขอรับปีพาทย์

บุษบา	- อิเหนาหรือมาตามด้วยความรัก ซึ่งมาจากหมั้นหย่า เวียงชัย หวังจะช่วยรณรงค์สงคราม นี้แะมาไหว้พระปฎิมา	ข้อนี้ไม่ประจักษ์ยังสงสัย เพราะตาทหารมีภัยจึงไคลคลา มิใช่มีความเสน่หา แล้วจะไปหมั้นยาราณี
-------	--	--

ร้องลำสีนวล

อิเหนา	- โฉมงาม แม้มิเชื่อว่าจาพาทย์ ปีพาทย์ทำเพลงคูกพาทย์ ลานหนึ่ง	ช่างชักใช้ไต่ถามจู้จี้ แต่น้อยยามาบูชาเรา (อิเหนาต้อนค่างควาออกมาเทียบดับ
--------	--	---

ประเศหรั่งวยเทียนเข้าไปจุดในโรง อิเหนาออกโฉมงาม)

เจรจา

บุษบา - ว้าย พระมารดาเพคะ ช่วยลูกด้วย พระพี่เข้ามาได้ข่มเหงลูกไม่เกรงใจ ผลัก
ใส่ก็ไม่ฟัง

มะเดหวี - (ตกใจ) ส้าเหงัด ไปจุดเทียนมาเร็วเร็ว

ส้าเหงัด - ประเศหรั่งไปแล้วเพคะ⁶

จะเห็นได้ว่าบทละครตีกตาบรรพ์ยังคงเนื้อความเดิมไว้อย่างสมบูรณ์ แต่เปลี่ยน
จากคำกลอนพรรณนามาเป็นการเจรจาร้อยแก้วบ้าง เป็นฉากสมจริงบ้าง เพื่อให้การแสดง
กระชับขึ้น

⁶สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, "อิเหนา"

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนำบทละครของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มาปรับปรุงให้เป็นบทละครดึกดำบรรพ์ ทั้งที่เป็นละครนอกและละครใน ได้แก่เรื่อง สังข์ทอง คำवी อีเหนา สังข์ศิลป์ชัย กรุงพาดชมทวีป รามเกียรติ์ อุณรุทธิ์ และมณีพิชัย

ผู้เป็นกำลังสำคัญของละครดึกดำบรรพ์

การจัดการแสดงละครดึกดำบรรพ์นั้น นอกเหนือจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และเจ้าพระยาเทเวศร์ฯ ที่เป็นกำลังสำคัญในการสร้างแล้ว ยังมีอีก 3 ท่าน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยให้การละครชนิดนี้สำเร็จรูปออกมาได้อย่างประณีตงดงามคือ หม่อมเข้ม กุญชร ณ อยุธยา, พระประดิษฐไพเราะ (ตาด ตาตะนันท์) และหลวงเสนาะดุริยางค์ (ทองดี พิรุฬห์)

ทั้ง 5 ท่านทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้

1. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นผู้พระนิพนธ์บทที่ใช้แสดง ปรับปรุงวิธีแสดง เลือกพื้นปรับปรุงลำนำ ทำนองเพลง ออกแบบฉาก ตลอดจนกำกับการแสดงและควบคุมทางด้านศิลป์
2. เจ้าพระยาเทเวศร์ฯ โดยได้รับมรดกการละคร ต่อมาจากพระองค์เจ้าสิงหนาทราชครูคงคฤทธิ์ พระบิดาของท่าน ท่านได้ว่าการมหรสพมาตั้งแต่ครั้งเป็นพระนายสรรเพ็ชร์ภักดี เมื่อปีมะโรง พ.ศ.2423 ท่านจึงเป็นกำลังสำคัญทางสถานที่ คนแสดง คนร้อง คนบรรเลงดนตรี ตลอดจนอุปกรณ์ต่างๆ เช่น เป็นผู้สร้างโรง สร้างเครื่องแต่งตัว และอุปกรณ์การแสดง ท่านทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกทั่วไป
3. หม่อมเข้ม กุญชร ณ อยุธยา ภรรยาของเจ้าพระยาเทเวศร์ฯ เป็นผู้ปรับปรุงและประดิษฐ์ทำรำ ตลอดจนฝึกหัดตัวละครของท่าน ให้สามารถรำเข้ากับบท และ

7ชนิด อยู่โพธิ์, ศิลปะคอนราหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย (พระนคร: ศิวพร, 2516), หน้า 95.

ลำนําทํานองเพลงไดดี เพราะทํานองเป็นละครมาก่อน จึงควบคุมทางด้านศิลปการรํ่า

4. พระประดิษฐไพเราะ (ตาด ตาตะนันท์) เคยเป็นครูถวายวิชาดนตรีไทยแด่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯด้วย ขณะที่พระองค์ได้ตั้งวงปี่พาทย์ และได้ให้พระประดิษฐไพเราะเป็นหัวหน้าวง เป็นครูสอนการใช้เครื่องดนตรีต่าง ๆ และต่อเพลงให้พวกมหาดเล็กของพระองค์ที่วังท่าพระ เนื่องด้วยพระประดิษฐไพเราะ เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้านดนตรีไทย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ได้เห็นความสามารถ ได้มอบหมายให้พระประดิษฐไพเราะทำหน้าที่ทางด้านดนตรีนี้ ท่านเป็นผู้ประดิษฐ์ทํานองเพลง ปรับปรุงให้เหมาะสมกับการแสดงละครดึกดำบรรพ์ พร้อมทั้งทำหน้าที่ควบคุมวงปี่พาทย์ไปด้วย

5. หลวงเสนาะศรียางค์ (ทองดี ทองพูนพิ) เป็นผู้ฝึกหัด ควบคุม และฝึกสอนการขับร้อง โดยปรับปรุงทํานองร้องต่าง ๆ ให้เข้ากับการแสดงละครชนิดนี้*

เกี่ยวกับเรื่องละครดึกดำบรรพ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ราวรัตนโกสินทร์ทรงประทานอธิบายว่า หัวหน้าทั้ง 5 แขนงนี้ ใครมีความเห็นอย่างไร ก็แสดงความคิดเห็นให้แก่กันเสมอ เมื่อเห็นดีด้วยกันก็ทำไปตามที่คนทั้งหลาย เอาผลความดีมายกให้กันคนเดียวนั้นเกินไป ฉันคนเดียวจัดเอาดีเท่าที่เป็นมาแล้วนั้นไม่ได้ดอก รู้ไม่พอเหมือนระบำดาวดึงส์ฉันเป็นผู้ปรุงบท พระเสนาะเป็นผู้ปรับปรุงเพลงร้อง หม่อมเจิมเป็นผู้ปรุงกระบวนรํ่าช่วยกันสามคนจึงสำเร็จ^๘

^๘สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ราวรัตนโกสินทร์, บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ เล่ม 1, หน้า 277.

*ความรู้เรื่องหน้าที่ต่าง ๆ ที่สำคัญของทั้ง 5 ท่าน ได้รับความรู้จากหนังสือสำส่นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศฯ ราวรัตนโกสินทร์ และหนังสือศิลปะละครรํ่าหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทยจากนายชนิด อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากร

ก่อนการแสดง ผู้เป็นกำลังสำคัญในการจัดละครดึกดำบรรพ์ทั้ง 5 ท่านจะประชุมปรึกษากัน เสนอความคิดเห็นให้ประสานกัน ผู้ใดเห็นสิ่งบกพร่องก็จะแก้ไขทุกท่วงให้ลงข้อมุดก่อน จนเห็นว่าดีแล้วจึงนำออกแสดงที่โรงละครดึกดำบรรพ์ของท่านและเก็บค่าชมการแสดงจากคนดู ละครดึกดำบรรพ์มีอิทธิพลต่อละครโรงใหญ่ ๆ ในสมัยนั้น อาทิ ละครของทุลกระหม่อม อัยฉวางค์ (สมเด็จพระเจ้าฟ้าอัยฉวางค์เดชาวุธ) ละครทุลกระหม่อมตัว (สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุช-ชราดิถก) ละครเจ้าคุณแพ (เจ้าคุณพระประยูรวงศ์) ละครท่านทิมข (เจ้าจอมมารดาโหมค) ละครเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง และละครพระองค์เจ้าอลังการซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นละครรำที่ใช้ผู้หญิงแสดงทั้งสิ้น"⁹ ในบรรดาคณะละครเหล่านี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชชราดิถก ได้ทรงสืบทอดละครดึกดำบรรพ์ต่อมาเป็นอย่างดี ดังจะได้พรรณนาในบทที่ 2 ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, "ละครนอก ละครใน และละครดึกดำบรรพ์", วารสารนาฏศิลป์ 13 (พระนคร : ชุมนุมนาฏศิลป์และการละคร สโมสรนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514 หน้า 33.